

Historie

Horsens bys segl eller våben viser en gående hest foran et træ. Fra 1300-årene kendes omskriften: Signum civium in Horsnes Dei gracia (Af Guds nåde Horsens bys segl). Det ældst kendte segl er fra 1368 og hænger under et brev, der ligger i den del af Archiv der Hansestadt Lübeck, som indeholder det gamle lybske Staatsarchiv, der stammer fra den tid, da Lübeck var en selvstændig stat. Fysisk ligger arkivet lige ved domkirken i Lübeck.

Magistratens indberetning

Byens handel og næring

Denne liden by, som ikkun er eet sogn, dens handel og negoce og næring består udi, at de negocerende handler med nogle kornvarer, som udgår imellem rigerne, tømmerlæste, en ringe kramhandel af klæde, stoffer, cartun, lærred og specerier, isenkram, hør, hamp, fiskevarer og andet den grove handel henhørende, håndværker adskillige slags, som herefter specificeres, skibsfart og de, som holder øl og brændevinssalg samt hør og blålærreds-arbejde.

Om bevægelser i handel og næring

Tiltaget er bemeldte handel og næring ikke, men des mere svækket, idet at købmændene ingen laug har, hvorfor en del skippere, håndværksfolk og andre bruger købmandskab, de ikke har lært og ei forstår, ja en del derfor sidder i stor credit, så de ikke alene selv omsider geråder i meget slet tilstand, og de som skulle være købmænd og kræmmere ikke desmindre omsider må ren udgå; derforuden forårsager den omstrefjende landprang med bissekræmmere af Haderslef, hommelførere, tabelet (bissekrammerens varekasse) og lærredskræmmere og deslige, som landet omløber med deres falholdende varer; foruden og beretter borgerne, at en del på alle kanter 2 á 3 mil nær byen bosiddende rejser til Hollandog derfra indfører vin, franskbrændevin, te, sukker og specerie, som de falholder og ved commissioner forsyner proprietærene og præsterne ved hjemkomsten, hvilket forårsager handelens slette fremgang, så vel som og håndværkerne må lide afgang af de, som i byens distrikt har nedsat sig og bruger deres håndværk adskillige slags imod loven, og alligevel Deres kongelige majestæts allernådigst den 4. april 1734 har forbudt brændevinsbrænden og krohold på landet, så dog ses ikke det har frugt, siden byen derved ei noget er tiltaget, alligevel dette skulle være en del af købstædernes stående næring.

Skibsfart og varetrafik

Ind- og udgående vare føres af byens egne tilhørende skibberrum, undtagen det kan forfalde, der fragtes et eller andet af Flensborg, Sønderborg og Haderslef, og er farten herfra alene imellem rigerne og på Flensborg til og fra med korn og fedevare, tømmerlast, sten og kalk; den udenrigshandel med fremmede varer afhentes fra Lybæk og Flensborg undtagen salt, vin, sæbe og nogle vine, som føres fra København. Skibberrummene er her til byen nemlig 4 kreierter fra 19 til 6½ læster, 4 skuder drægtig fra 16 til 9 læster, 5 galioter drægtig fra 13 til 7 læster, 11 jagter fra 10 til 3 læster, som er tilsammen 24 stk. og deres fart som ovenmeldes.

Fabrikker og manufakturer

Privilegier til fabrikker og manufakturer

Fabriquer og manufakturer angående findes en privilegeret limsyder, som afsætter sit lim her i landet og København, tillige med bruger han en liden handel med nogle grove varer, alentøj af carton, specerie og isenkram. 3de farvere er her som i lige måde er privilegerede fremdeles i deres tid, hvilke er alle de her har våren, og ingen anden slags før; ellers er herforuden en apoteker og en vinhandler, hvilke er privilegerede i deres tid den handel at bruge, dog har vinhandleren kuns lidet aftræk formedelst bemeldte årsager med den i svang gående landprang.

Lav, societeter og næringsdrivende

Købmands societetet er her ingen, hvilket forårsager og endeel af negociens slette tilstand, idet som før meldt enhver som dennem lyster griber til handelen, des mængde bedærver den ene den anden, og efter vores enfoldige skønsomhed var det fornødent et købmandssocietet allernådigst her bliver tilladt, så at de, som har lært negotien og andre, som var af de kræfter at kunne handle, ikke skulle være forment udi samme societet at indtræde. Og de, som nu kaldes købmænd af korn, grove varer og tømmerhandel, er 15 i tallet, de som holder åbne kramboder med fine og grove varer dels og handler med korn og tømmerlast, er 18 foruden 4re tobaksspindere og en handskemager, som holder åben bod med grove varer og specier. Håndværksfolk er her 2 chirurgi, parykmagere 3, kobbersmede 2, bogbindere 1, bagere 4, glarmestre 2, slagtere, som er afdankede ryttere, 2, murmestre 6, bødkere 4, skibs- og hustømmermænd 6, pottemagere 3, messingarbejdere 2, guldsmede 4, bendrejere 1, seilleggere 1, knapmagere 2. Alle disse har ingen laug. Derforuden er de, som har laug, nemlig skomagere 17, skræddere 11, feldberedere 13, snedkere 8, klejnsmede 6, grovsmede 3 og 1 nagelsmed, hattemagere 5, sadelmagere 3, rokkedrejere 3, handskemagere 9. De øvrige her i byen ernærer sig af søfart, fiskeri, øl- og brændevinssalg så og daglejere. Tilstanden angående er af købmændene nogle få, der kan regnes bemidlede og i god stand, de øvrige og fleste handler på credit som mestens haves udi Lybæk og Flensborg, ja en deel af dem udi slet tilstand. Håndværksfolk betræffende findes ganske få, der kan rede vel for sig; de andre af byens indvånere er ikke af nogen synderlig formue, og mange ganske forarmede, hvilken slette tilstand (foruden berørte årsag) kommer en del formedelst de over deres vilkår og evne opfører sig med guld og sølv galloner med deslige bånd, silke, fløjl og andet kostbart tøj, som er langt over deres stand, så den ringe vil have det så prægtigt som den bedste.

Agerdyrkingen

Agerdyrkingen angående, så vidt markerne her til byen vedkommer, bruges af indbyggerne, således deraf intet ligger ubrugt.

Afslutning

Dette er således vores allerunderdanigste og sandfærdige beretning, som vi med enhver af posterne har meldet.

Horsens rådstue, den 5. august 1735.

Søfarten i Horsens

Horsens i 1700-tallet

I 1733 var der i Horsens omkring 25 fartøjer hjemmehørende med en samlet tonnage på ca. 250 læster. Godt 75 pct. af fragterne gik på byens egne skibe og hovedparten gik på Norge. Men søfarten i Horsens var alsidig, en stor del af trafikken gik sydpå til Flensborg og Lübeck, Horsens-skibene sås også østpå til København.[1] Horsens var ikke en by der tjente stort på søfarten, der var ikke lokal kapital til at drive større forretningsforetagender.[2]

Til Norge med landbrugsvarer

Det var de sydlige norske havne Horsens-skibene anløb, og gennemsnitsstørrelsen af fartøjerne lå i 1733 på 11,6 læster. Lasten var, ifølge indberetningen i 1735, landbrugsvarer som korn, flæsk og smør, returladningen var hovedsageligt træ og kalk samt af og til saltet eller tørret fisk.[3] Andre varer som jern, tjære, stenkul, kommen, kakkelovne, byggesten, stangjern og forskellige slibesten sås også i lasterne fra Norge.[4]

Sejlads mod syd

I sejladsen sydpå, hvor byens egne skibe dominerede, var det de mindre både på en fem til seks læster, der sejlede. Lasterne sydfra var som regel blandede ladninger som f.eks. hør, tjære, tagsten og norsk stangjern fra Flensborg, de to sidstnævnte synes at have tjent som både ballast og ladning. Ellers var det fremmede varer som f.eks. humle, der partout skulle være fra Lübeck, Flensborg eller i hvert fald sydfra, der blev hentet til Horsens. Horsens havde af og til også kontakter med de sydligere danske havne som Nakskov, Nykøbing Falster, Skelskør, Middelfart og Vejle.[5]

Med flæsk til København

På København sejlede næsten udelukkende de mindre jagter med en gennemsnitlig størrelse på ca. fem læster. Det var almindeligvis landbrugsvarer som saltet og røget flæsk, der gik til København, hvor man hentede varer som salt, vin og sæbe til Horsens.[6]

Havnen i Horsens – 100 år med vanskeligheder

Havnen i Horsens var i de første årtier af 1700-tallet i en miserabel tilstand, den var ikke dyb nok og havneanlæggene var nedbrudte. Den Store Nordiske Krig gjorde ikke tilstanden bedre, byens finanser kunne ikke klare den nødvendige udbedring af havnen. I 1729 indsendtes der en opfordring til magistraten om hjælp til restaurering af havnen, der blev udformet forskellige løsninger, og magistraten forelagde sagen for kongen. Men først i 1735 efter en del bureaukratiske og tekniske skærmydsler godkendte kancelliet magistratens anmodning. I de foregående år fra 1729-1735 blev der arbejdet på en nødtørftig reparation af havnen og i 1736 var en brugbar havn endelig færdig, om end de oprindelige planer ikke var blevet gennemført. Men vedligeholdelsen af havnen viste sig at

blive meget dyr, dels fordi havnens indtægter var små og dels fordi man ikke havde gennemført en total istandsættelse af havnen, hvilket resulterede i løbende reparationer som måtte udføres.[7]

Bysbarnet Ove Høegh Guldberg redder Horsens havn

Helt op til midten af 1780'erne døjede man med stadige udbedringer af havnen. Men i 1784 så Ove Høegh Guldberg Horsens havn, han var født og opvokset i Horsens og på dette tidspunkt var stiftamtmand i Århus. Guldberg gav efterfølgende magistraten ordre til at få bragt havnen ud af dens håbløse fatning. Fra omkring 1784-1802 blev havnen totalt fornyet med hjælp fra Guldberg, og i 1804 stod havnekommissionen med en stærkt forbedret havn med splinternye havneanlæg.[8]

Krig og landbrugskrise Horsens 1800 til ca. 1832

I 1798 var omkring 3,7 pct. af den samlede tonnage i provinsen hjemmehørende i Horsens. I 1806 kunne byfoged Carøe indberette at sejladsen gik på Norge, København, nogle få på Østersøen og et enkelt skib gik på England.[9] Forbindelsen til Norge blev afbrudt af Englandskrigen i 1807-1814, udenrigshandelen blev ligeledes forhindret og derefter fulgte statsbankerotten i 1813 og landbrugskrisen fra ca. 1818 og ti år frem. Efter 1828 bedredes konjunkturerne for landbruget og dermed handelen med korn. Men der var også andre årsager til de bedre tider i Horsens, bl.a. steg indbyggertallet kraftigt fra 2398 indbyggere i 1807 til 4846 i 1834, derudover begyndte industrien i byen at vokse. Fra lang tid tilbage havde man i Horsens haft Bønnelyckes tobaksfabrik samt et større antal brændevinsbrænderier, nu kom flere tobaksfabrikker til samt i 1828 en oliemølle, i 1830 et jernstøberi og flere mindre virksomheder. Der kom desuden gang i skibsbyggeriet på Horsens havn.[10]